

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

2. YENİ TÜRK EDEBİYATI ALANINDA SUNULAN BİLDİRİLER

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN DOĞA-İNSAN İKİLEMİ FELÂKETLER ROMANI: AGANTA BURİNA BURİNATA

Yrd. Doç. Dr. Refika ALTIKULAÇ DEMİRDAĞ

Aksaray Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

refika@aksaray.edu.tr

ÖZET: Cevat Şakir'in (Halikarnas Balıkçısı) *Aganta Burina Burinata* adlı romanında iki tür doğa ve iki tür insan anlayışı olduğu görülebilir. Romanda kahramanların karakter özellikleri ile yaşadıkları kötü olaylar arasında paralel bir ilişki olduğunu düşünmekteyiz. Yazar içtenlik, masumiyet, tutku ve sezgi gibi duyguları doğayla iç içe yaşayan insanların özellikleri olarak betimlemiştir. Bunun yanı sıra romandaki olumlu tiplerin erdemli ve gösterişsiz yaşamları, insanî değerleri, yaşadıkları felâketlerle pekiştirilmektedir. İyi bir insan ne kadar çok felaket yaşarsa iyi olduğunu o kadar çok ispatlayabilecekmiş gibi hissederiz. Ayrıca insanların sakat ya da çaresiz oluşları doğayla bağlantılı olarak verilmektedir. Romanda bazı istisnalar dışında, "deniz adamları" güçlü ve sağlıklı, "kara adamları" sakat ve hastalıklıdır genellemesini yapabiliriz. Halikarnas Balıkçısı, doğaya ait gözlemlerini ve duygularını da doğaya ait bir dil kullanarak yansıtmıştır. Bu nedenle olaylar ne kadar kötü, kahramanların başlarına gelen felaketler ne kadar acı olursa olsun yazarın dili okuyucu üzerinde iyimser bir etki bırakır.

Anahtar Kelimeler: Halikarnas Balıkçısı, doğa-insan, deniz-toprak.

ABSTRACT: It may seen that there are two types nature and two types people conception in Cevat Şakir's (Halikarnas Balıkçısı- Fisherman of Halicarnassus) novel that name is *Aganta Burina Burinata*. We think that there are a parallel relationship between character traits of heroes and bad events that they live. The author represents that characteristics of people living in the nature has sincerity, innocence, passion, intuition and emotions such as. In addition, in this novel it highlighted that positive characters's virtuous and chaste life, human values through disasters that they live. We feel as if a good people live much disaster so he prove that he is much more good. Besides, people are injured or helpless becomings in connection with nature. We can generalize that "people of sea " is strong and healthy, "people of land " is injured and has illness. Halikarnas Balıkçısı (Fisherman of Halicarnassus) reflected his observations and feelings of belonging to nature using a language of emotions in the nature. Language of author gives an

optimistic impression on the reader no matter how painful the disasters lived and events are bad.

Key Words: Halikarnas Balıkcısı, nature-human, sea-land.

İki Tür Doğa, İki Tür İnsan

Halikarnas Balıkcısı'nın denizi konu aldığı romanlarında doğa adeta canlanıp, kişileşip bir roman kahramanına dönüşür. Yazarın doğayı bir ve bütün olarak algılamadığını, kara ve denize ait olmak üzere iki tür doğa ve iki tür insan kurgusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan *Aganta Burina Burinata*'yı yazarın bu iki tür doğadan hangisini tercih ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirebiliriz. Bu tercih, hem doğanın betimlenmesi hem de bununla ilişkili olarak insan karakterlerinin çizilmesi açısından anlamlıdır.

Aganta Burina Burinata'da Mahmut adlı bir denizcinin çocukluğundan itibaren etrafındaki insanların denize ya da karaya bağlı yaşamlarına ilişkin gözlemleri ile denize olan sevgisinin yavaş yavaş, vazgeçilemez, ölümcül bir tutkuya dönüşmesi konu edilmektedir. Mahmut'un babası ve amcaları tıpkı kendi babaları gibi denizcidir. Annesinin ve babasının birinci dereceden tüm akrabaları denizde boğularak ölmüşlerdir. Romanın genel havasından da denizcilerin mutlak sonlarının böylesi bir ölüm olduğunu duyumsarız. Aslında roman anlatıcısı Mahmut'un gözlemlediği ve hissettiğine göre ne kadar şikâyet ederlerse etsinler denizcilerin başka türlü bir ölüm hayalleri yoktur. Mahmut'un denizden uzak kalması ve denizci olmaması için babası çok çaba sarf eder. Ne var ki Mahmut, sanki doğuştan gelen bir tutkuyla denize bağlıdır. Ailesinin ve hatta bazen Mahmut'un bizzat kendi kendini denizden uzak tutma çabaları başarısız olacaktır.

Yazar, romandaki olay örgüsünü deniz merkezli kurmuştur. Ya da deniz merkezli doğa kurgusu da diyebiliriz. Çünkü deniz ve toprak gibi insanlar da kontrol edilemez doğa yasalarına göre hareket ederken deniz hemen hemen her konunun hareket noktasıdır. Aslında yazara göre, doğanın iki yüzü vardır: Deniz ve toprak. Yazar için toprak doğanın hayran olunacak değil belki de kaçınılacak yüzüdür. Hatta yazar, bu yaklaşımını roman kahramanlarının kişiliklerine yansıtmayı tercih eder. Sık sık kara insanları ile deniz insanlarını karşılaştırır. Hatta onların başlarına gelen felaketlere göre iyilik ve kötülüklerine karar verilebilir. Aslında romanda gerçekten kötü olduğunu söyleyebileceğimiz kahramanlar üzerinde pek durulmaz. Mahmut'un küçük amcası Hakkı Reis, Abdülvahap Hoca ve Fatma'ya sarkıntılık eden, sonra da Fatma'yı dize getiremedi diye yüzüne tüfekle ateş edip onun çirkinleşmesine neden olan Ballı Çiftlik sahibi İsmail Çavuş romanın kötü karakterleri olarak kabul edilebilir. Aslında İsmail Çavuş romanın bir kahramanı değildir. Onunla Fatma arasında geçenler üçüncü kişilerce anlatılanlardan derlenerek dile getirilir. Bu durumda o roman kahramanlarından biri olarak kabul edilemeyeceği için kötü karakter olarak da gösterilemez. Amcası Hakkı Reis ise, hem cimridir hem insafsız... Yemeğe biraz fazla yağ kattı diye bir

tayfayı öldüresiye döver. Abdülvahap Hoca da tıpkı Hakkı Reis gibi maddi menfaati için insanları kullanır. Fakat bu kahramanlar romanda derinlemesine irdelenmez. Kötü oldukları anlatıcı Mahmut tarafından kabul edilmiş kahramanlardır. Bunların dışındaki roman kahramanları ise bir anlamda hem iyi hem kötüdürler. Fakat saflık, mertlik ve masumiyet gibi erdemler insanlara denize bağlı yaşasalar da yaşamasalar da romanın anlatıcısı Mahmut'a göre denizden gelir. Deniz her ne kadar hırçın ve yok edici olsa da insanların iyiliklerini ya da saflıklarını ortaya çıkarır. Bu durumda denizin hırçınlığı, sebep olduğu fakirlik ve felaketler iyiliğin ortaya çıkması için ön koşul gibidir. Anlatıcı bunu şöyle ifade eder: "Ben çocuktum amma bu toprak adamıdır, şu deniz adamıdır diye çok söz işitmiştim. Topal Murat Dayı denizci değildi amma hâza enginin özbeöz evladı bir deniz adamıydı. Anladım ki denizde çok gezen çok kara insanı ve karada gezen de çok deniz adamı vardır" (Kabağaça, 2010: 57). Küçük amcası denizci olmasına rağmen Mahmut'a göre bir kara adamıdır. Nitekim Mahmut, amcası Hakkı Reis'i paraya olan düşkünlüğü yüzünden bir denizci gibi değil tüccar gibi betimler.

Cevat Şakir'in roman kahramanlarını deniz ve kara karşıtlığı üzerine kurduğunu söyleyebiliriz. Bu karşıtlık Fatma ve Ayşe tezadında belirgin bir biçimde ortaya çıkar. Fatma denizi temsil ederken Ayşe toprağı temsil eder. Mahmut, çocukluğundan itibaren Fatma'ya sevdalıdır. Onun çocukluğuna dair Fatma hakkında söylediğı her şey okuyucuya bir gün ikisi arasında bir aşkın ortaya çıkacağını düşündürür. Mahmut denizci olduktan uzun bir süre sonra memleketine döner. Babası da annesi de ölmüştür. Evi harap durumdadır. Ama onun büyük bir umudu ve heyecanı vardır; Fatma'ya kavuşmak. Evlenmeyi istediğı Fatma'yı bıraktığı gibi bulamaz. Fatma'nın güzel yüzü mahvolmuştur. Bu durum Mahmut'un fikrini değıştirmez, onu sevdiğini ve evlenmek için geldiğini söyler. Fatma ise şöyle karşılık verir:

Eliyle yüzünü işaret ederek;

"Bu surat çekilir mi? Sanki kendi suratımı aynada, suda görmüyor muyum? Sen bana acıdığın için kendini göz göre göre yakıyorsun" dedi.

Eliyle yavaşça göğsümü dürttü;

"Git! Mahmut sana yalvarırım git!" dedi.

Üzerinde bir masum çocuk hali vardı. Bel kemiğı çatır çatır kırılırcasına hem kendine hem de bana karşı koymakta olduğu besbelli idi. İçi kan ağlıyordu.

"Yanlış anlama Mahmut, yalan söylemiyorsun. Sözlerinde zerrece yalan olsaydı belki sana varırdım." dedi.

"Ben sensiz edemem, evleneceğimize söz ver" dedim.

İleriye atılarak, yüzünü iki avucumun arasına aldım ve senelerce çekmiş olduğum hasretin bütün şiddetiyle onu öptüm.

O anda bakışı korkunç bir çılgılık gibiydi. Sanki keder sözden ve sestten yırtılarak ayrılmış ve bir bakış olmuştu.

Göğsü kasırgadaki dev denizler gibi inip çıkıyordu.” (age., 129).

Fatma, Mahmut’un çocukluğunun masum simgesidir. Çocukken birlikte oyuncak kayıklar yapıp oynarlar, Mahmut ilk kez balık avlamaya Fatma’nın babası ve Fatma ile birlikte gider. Çocukluğunun denize ait güzel yüzüdür Fatma. Onun haşın deniz yaradılışı vardır. Mahmut onu şöyle anlatır:

“Fatma kafa dengim ve oyun arkadaşımı. Derdimi yanmak için onu aradım. Ona çok inanırdım. Amma nasıl anlatayım, inanmaya inanmaya inanırdım. Su gibi, deniz gibiydi. Gönlündeki duygular, gözlerinin değişen renkleri gibiydi. Onları kovalayıp yakalayamazdım. Rengin biri uyanıp yanarken, nasıl değiştiğinin farkına varmadan –gözüm gözünde- başka bir rengin kayıp gelmiş olduğunu görürdüm. Yalnız öfkesi hâza öfkeydi. Acaba öfkeleni mi öfkelenmedi mi denecek yeri yoktu. Gözlerinin koyu yeşili arasında sarı kıvılcımlar uçuşur, rüzgâr esmiş, gözlerini tutuşturmuş ve onlara alevler saçtırmaya koyulmuş gibi olurdu.” (age., 76).

Bu tanımlamanın bir kızı değil de denizden alınan imgelerle bizzat denizi anlattığını söyleyebiliriz. Fatma’nın gözleri tıpkı denizin rengi gibi değişkendir Mahmut’a göre: “Onun gözleri yeşil değilse mavi, mavi değilse yeşildi. Fakat kız bana bakarken gözleri derin deniz akıntıları gibi koyulaştı, kirpikleri titredi ve alt kirpiklerinde pırlantalar gibi parlayan gözyaşları gördüm” (age., 2010: 57). İkisi bir arada ise coşkuludur Mahmut: “Cıva gibi oynak denizin mavi ateşi üzerinde uçuyorduk. Her taraf bir sevinç harlayışı idi. Kırışıp çırpışan sulardan üzerimize pırlantalar, yıldızlar, gökkuşakları yağıyordu. Sevincimden Fatma’nın sarı saçlarını çektim. Gülüyordu.” (age., 58).

Fatma, Mahmut’a evlenme teklifini düşüneceğini söylemesine rağmen ertesi gün köyü terk eder. Bunu öğrenen Mahmut hayal kırıklığına uğrar. Haftalarca ondan bir iz arar ama ne yazık ki bulamaz. Böylece Fatma deniz gibi, ele avuca gelmez ve tam olarak ulaşılamaz bir konuma yükselir.

Mahmut’un yaşamında Ayşe toprağı temsil eder. Fatma’nın gidişinin ardından Mahmut’ta bir isteksizlik ve yorgunluk peydahlanır. Bu bezgin günlerinde Ayşe’yle evlendirirler onu. Küçüklüğünden beri Mahmut’a varacağına inanmış olduğu anlatılır. Mahmut, umursamaz bir biçimde kendisine sunulan bu öneriyi kabul eder. Ayşe’nin babası zengindir. Ailenin tek kızı olduğundan ailenin tüm varlığı Ayşe’nindir. En önemlisi ise Mahmut, Ayşe’yle denizcilikten vazgeçme uğruna evlenir: “Ertesi sabah Zeynel Kaptan’a gittim. Ve denizden vaz geçtiğimi söyledim. Kara gözlü, kiraz dudaklı Ayşe’mi öpecektim. İşte böylelikle biricik öpücük uğruna hayatımı mahvettim” (age., 137) diye anlatır karar verişini. Mahmut’un sevmeye ve sevilmeye muhtaç kalbini Ayşe sadece bir süreliğine dolduracaktır. “Saadetin billur yaşları içinde Ayşemin o kara bakışı, kararan derin sulara geceleyin ay ışığı gibi parlıyordu.” (age., 137) diye betimler Ayşe’yi. Artık toprakla uğraşacak, karısının

parasıyla geçiniyor olmamak için elinden geleni ardına koymayacaktır. Aslında Mahmut'un Ayşe ile olan ilişkisi toprakla olan ilişkisine koşut olarak değişir. Toprak bereketsiz ve kuraksa Ayşe ile Mahmut arasında da öylesine kırıncı bir ilişki vardır. Toprak iyi ve bereketliyse Ayşe ile Mahmut da mutludurlar. İlk evlendiklerinde toprak onların duyguları gibi coşkundur. Bu coşkunluk Mahmut'un denizden uzaklaşabilmesine de yardım eder:

"Duygu, kaygının geçerken bıraktığı, en küçük bir izi bile kıskanarak, onu hemen dümen suyunca örtüp yok eden yüreksiz denizde değil, asıl toprakta vardı. Denizin sularını istediğin kadar karıştır, okşa, istediğin kadar öv, pohpohla, ona şarkılar söyle, onun sana cevabı 'Çekil! Defol! dermiş gibi bir şamardı.'" (age., 139).

Fakat ne Ayşe'nin ne de toprağın güzel, güvenli ya da zengin oluşu Mahmut'un denize olan aşkının bitiremeyecektir. Üç yıl süren köy hayatından sonra Mahmut'un denizle ilk kez göz göze gelişi, kokusunu duyuşu onu sarstığında Ayşe'yi şöyle anlatır: "yüzümü döndürdüm. Kıvrak gövdesini bana doğru eğmişti. Henüz patlayan bir narçiçeği gibi gülen dudakları, güneşte mavi mavi çakan kapkara gözleri ve saçlarıyla güzeldi. Şaşaladım. Ona karşı ihanet ederken yakalanmışım gibi utandım" (age., 168). Fatma mavi gözlü, sarı saçlıdır, Ayşe ise kapkara gözlü ve kapkara saçlıdır. Ayşe, toprağa benzer; sadakat ve itaat bekler. Mahmut'u beceriksiz olduğu için azarlar ve küçümser. Toprağın tahakkümü altında yaşayan Mahmut ona söz geçiremez. Ne yaparsa yapsın toprak bildiğini okur. Fatma ise, denize benzer. Tutku ve aşkla büyüler Mahmut'u. Ulaşılamayan ve ulaşılamayacak bir sevgilidir. Hep onun güzel hayalinin peşinden koşacaktır Mahmut.

Selim İleri, Halikarnas Balıkcısı'nın deniz adamları ile para babası maddiyata değer verenler arasında yarattığı farkı şöyle anlatır: "Deniz emekçilerinin kimliklerinde erdemi, namusu, ahlâkı anıştıran özellikleri buluruz; öte yandan para babası iş adamları, sömürücüler, alın teri hırsızları denizin alay ettiği, yüzlerine tükürdüğü, horladığı yaratıklardır hep" (İleri, 1976: 12). Bu romanda da denizciler, ya da deniz adamları, kara adamlarından daha erdemli ve daha iyidirler. Bunun yanı sıra yazar, bu tezini ispatlayabilmek adına deniz adamlarının başlarına türlü felâketler getirmeyi tercih eder. Mahmut'un amcası Davut, mert ve iyi kalpli bir denizcidir. Fakat bir deniz seferinde Mahmut'un babasının küçük bir ihmali yüzünden kafası koparak can verir. Çocukluğunda Mahmut'u en çok etkileyenlerden biri de Murat Dayıdır. Aslında bir köylü olmasına karşın Mahmut onun bir deniz adamı olduğunu düşünür. Murat Dayı'nın oldukça acıklı bir hikâyesi vardır. Karısının hamile olduğunu öğrenen Murat Dayı büyük oğlu Aliş ve tek varlığı eşeğiyle topladığı otları satıp yeni doğacak çocuğuna biraz bez almak için kasabaya gitmiştir. Fakat ahıra bağladığı eşek bir şeye huylanıp onu tepince ayağı kırılmış, yürüyemediği için ahırdan çıkamamış ve ayağını iyileştirmeleri için eşeğinin yok pahasına satılmasına razı olmak zorunda kalmıştır. Köye ölüm haberi gittiğinden karısının sancısı tutmuş ve ölmüştür. Küçük oğlunu da birileri yanlarına almıştır. Murat Dayı, karın tokluğuna ahırda yaşayıp ahır sahibine yardım ederken oğlu Aliş'i de denize, sefere gönderir. Kimsesiz, yalnız ve sakat kalan bu umutsuz

adamin tek umudu Aliş'i bir kez daha görmektir. En kötü anlarında güzel günlerin yadigârı çingırağın sesini kulağına yaklaştırıp dinleyişini de şöyle anlatır:

"Karın tokluğuna, yani aşçıdan müşterilere gelen yemek artıklarına... Görüyorsun a, yakın müşterilere kahve götürmeden başka ahırdan çıktığım yok. Hâlbuki çoban ve sürücüyken dünyaları dolaşırdım. Bazen koynumdan çingırağı çıkarır, çingırdatırım. Çobanlıkta başımı alıp dere tepe gezdiğimi, çocukların süt diliyle bana konuştuklarını hatırlarım. Geçmiş iyi günler acı acı gözümün önünden geçer." (Kabaagaaçlı, 2010: 47).

Murat Dayı'nın hikâyesinde dikkatimizi çeken olayların zincirleme bir biçimde felaketlerle dolu olmasıdır. Sevdiği her şeyi birden kaybeder. Onun ne kadar iyi kalpli olduğunu da bu felaketlere sessizce katlanması sayesinde duyumsarız. Mahmut onu hem sever hem acır. Çünkü o yaşadıklarını hak etmeyecek kadar iyi kalpli hatta zavallıdır. Yazar, Murat Dayı'nın hayattan tek beklentisine kavuşmasına da izin vermez. Murat Dayı, Aliş'i göremeden ölecektir. Mahmut, bu ölümünden oldukça etkilenmiştir:

" 'Adamcağız ölmüş' dediler.

Hakikaten de Murat Dayı ahırın bir köşesine kıvrılıp ölmüştü. Bir eliyle çingırağı kulağının yanında tutuyordu. Gözleri açıldı. Uzak bir yere bakıyormuş gibiydi. Dünya gözlerinde kararırken mutlaka koynundan çingırağı çıkarıp çalmıştı ve artakalan bütün canını kulağına toplarcasına dinleyerek, güneş ışığıyla ağaran patika üzerinde eşek nalının tıkradığını ve yanı başında ısıklı çalarak koşan Aliş'in yalın ayaklarının patırdadığını ve kendisinin eve dönüşü, "Hey hey!" diye tutturduğu türküyü belki hep birden işitmiştir." (age., 56).

Bu ölüm Murat Dayı'nın bir zavallı olduğunu ve bir zavallı gibi öldüğünü okuyucuya duyumsatır. Bu zayıflığının nedeni ise iyiliğidir. Denizle bağı kuracak olursak, iyi kalpli, zayıf insanların denizin felaketleri ile yaşamak zorunda olmalarına ilişkin bir gönderme bulabiliriz. Ayrıca Mahmut'un bu anlatışında naif bir acı, kimsesizliğin ve güçsüzlüğün iyi olmaktan gelen bir eziciliği olduğu hissedilir. Murat Dayı iyi ve dürüst bir adam olmasaydı bütün bunlar başına gelmeyecek miydi? Bu aile faciasının asıl nedeni Murat Dayı'nın iyi huylu yaradılışıdır sanki. Ya da iyiliğini kanıtlaması için başına bu felaketler gelmek zorundadır. Buna benzer başka hikâyeler de vardır romanda. Nusret Ağa'nın da, önce dolap beygiri ölür. Karısı ile birlikte geceleri gizlice dolap beygirinin yerine kendileri koştururlar. Sonra çocukları hastalanır. Paraları olmadığı için çocuğu üstünkörü muayene eden doktor hintyağı kullanmalarını salık verir. Nusret Ağa, çocuk ölene kadar Hint yağından medet umar. Fakat önce çocuğu sonra karısı ölür. Malını mülkünü kaybedince önce ortakçı olur sonra yine dolap beygiri yerine kendisi koşmaya devam eder. Karısını, dolap beygirini onun üzerine binmiş oğlunu öteki dünyada, bir arada mutlu hayal ederek sabahlara kadar dolabı döndürür. Fakat Nusret Ağa'nın çilesi bitmediği için üstüne bir de kör olur ve işten kovulur. "Zaten daha ne kadar yaşayacağım? Çok şükür gün gördük, artık yolculuk sırası geldi." (age., 31) der. Biz Nusret Ağa'nın sevme yeteneğinin acı çekmesine neden

olduğunu duyumsarız. Sevdığı her şeyi sadece sevdiği için kaybetmiş gibidir. Sevmeyi bilmese karısını, çocuğunu ve beygirini bu kadar önemsemese başına bunlar gelmez miydi sorusuna şüpheyile karşılık verebiliriz. O da Murat Dayı gibi, iyi olduğu için zayıftır. İyi olduğunu ispatlayabilmesi için de bir dizi felaket yaşaması gerekir.

Cevat Şakir, romanda denizcileri oldukça sağlıklı ve güçlü insanlar olarak betimler. Karada yaşayanların birçoğu ise ya sakat ya da hastalıklılıdır. Eskici Kirpi Halil Usta ile Murat Dayı bacağı kırılmıştır. Mektepteki hoca da topaldır. Nusret Ağa'nın gözleri kör olmuş, Kasım Efendi delirmiştir. Denizciler sakatlanınca karaya dönerler. Çünkü deniz sakatları değil güçlü ve sağlıklı insanları kabul eder. Hatta yazarın anlatımından şu sonuca da ulaşabiliriz: sakatlık karaya özgüdür denize değil...

Felâket Denizinde İyimser Duyuşlar

Cevat Şakir'in kullandığı dil ile ilgili olarak İlhan Berk, "yazdıklarının konuşma diline yakınlığı, yazmayı ayrı bir dil olarak almayı, dile yaslanmayı, anlatıyı önemsememesi hep yaşama ters düşmek istemeyişinden gelir sanki" (Berk, 1981: 592) yorumunu yapar. Berk'in bu sözleri Cevat Şakir'in dile değil yaşamaya değer verdiğini, yaşamı bire bir aktarma çabası içinde olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Murat Belge de Balıkçı'nın halk dilinde geçen çeşitli ad ve kelimelerin İonia kökeninden geldiğini kanıtlamaya çalıştığını söyler (Belge, 2006: 32). Şadan Gökovalı ise aynı konuya farklı bir biçimde değinerek Balıkçı'nın dili ne kadar önemsedığını vurgular. Bu çalışmada Balıkçı'nın dilin hangi kaynaklarından beslendiği ya da dile ne kadar önem verdiği konusu bir yana bırakılarak romanda kullandığı dilin yarattığı etki anlaşılmaya ve tartışılmaya çalışılacaktır. Böylece birinci bölümde ele alınan felaketler konusunun nasıl iyimserliğe dönüştüğü gösterilmiş olacaktır.

Aganta Burina Burinata'da kahramanların başlarına gelen çok çeşitli felaketlere rağmen yazarın iyimser bir dili olduğu söylenebilir. Romanın kahramanı Mahmut'un önce çok sevdiği amcası denizde kafası koparak can verir. Sonra babası yine denizde ölür. Annesinin öldüğünden ancak yıllar sonra evine döndüğünde haberdar olur. Sevdığı kızın yüzü çirkinleştikten ondan kaçır ve Mahmut aşkını da kaybeder. Evlendiği kadın kendisine tepeden bakar, küçümser, hamile kalır ama çocuğunu düşürür. Sonuç olarak Mahmut'un hayatında iyi ya da mutluluk verici olarak değerlendirilebilecek olaylar oldukça azdır. Fakat okuyucunun Mahmut'un mutsuz bir hayatı olduğunu düşünmesine yetmez bütün bunlar. Çünkü düşüncemize göre yazar, kullandığı dille iyimser bir atmosfer yaratmaktadır. Her ne felâket yaşanır yaşınsın, insanların bütün bunlara katlanırken gösterdikleri metanet, zayıf olmalarına rağmen sevgilerinin gücü bize bu felaketlerin iyimserlikle atlatılabileceğini düşündürür.

Cevat Şakir'in romanda kullandığı dil en kötü anlarda bile iyimser bir etki bırakır. Örneğin Mahmut, Ateşoğlu ve Fatma'yla ilk balık avına çıktığında talihsizlikler peşlerini bırakmaz. Fakat Mahmut, bütün zorluklara rağmen şunları

söyler: “Gördüğüme nasıl inanmazdım ki; gördüğüm güzellikler, bu dünyayı habis bir ruhun yaratmadığını bana, göz göre göre doğruluyordu” (age., 64). Bu sözlerde iyimserlik vardır. Her zorluğun ardından bir iyilik ve güzellik geleceğine dair inanç yazarın tutumunda da hissedilir. Bununla birlikte dilin de etkisini göstermek gerekmektedir. Mahmut, küçük amcasının yanında denize açıldığında bir fırtınaya yakalanırlar. Bu fırtınayı şöyle anlatır:

“ Hem hortum bir tane değildi. İki tanesi sancak bordamıza yanaşüyor, iki tanesi de denizle bulutların birleştiği koyu kurşuni mesafelerde dönüp duruyordu. Çerigo adasının uçurumları ise tam önümüzde kararıyordu. Derken efendim, taşıdıkları yağmurlarla ağırlaşan kara kara bulutlar göklerden perde perde sarkmaya koyuldular. Deniz mürekkepmiş gibi kapkara olduktan başka ufuktan ufka da korkuyla ürperiyordu. Malum a, deniz, sevgilim idi (age., 90).

Bu anlatıda denizin sevgiliye benzetilişi olukça anlamlıdır. Sevgilisinin korkudan tir tir titrediğini de ilk kez gördüğünü ekler anlatıcı. Aslında fırtınanın, ölüm tehlikesinin ve korkutucu hortumların olduğu böyle bir sahnede denizin sevgili değil de düşman ya da benzeri kötü karakter olarak betimlenmesi beklenebilirdi. Fakat yazar sevgili kelimesini kullanarak bu korkutucu atmosferi iyimserlikle doldurur.

Mahmut’un Ateşoğlu ile ilk çıktığı balık avından dönüşlerinde yine felaketlerin birbirini izlediğini görürüz. Av çok bereketli geçmemiş, üstelik çok önemli ipleri kesmek zorunda kaldıkları için maddi kayba uğramışlardır. Büyük zorluklarla avladıkları balıkları da Madramaz Ragıp’a ucuza satmak zorunda kalırlar. Her şey bitti derken işler yine üzücü bir biçimde sonlanır. Bütün balıkçılar yorgun, sessiz sedasız çorbalarını içerlerken kapı çalınır ve içeriye göğsünde bohça taşıyan bir kadın girer: “Göğsünde uzun bir bohça taşıyordu. Onu yere koydu. Açtı. Yedi yaşlarında, bir deri bir kemik kalmış, ölü bir kız çocuğu idi. Ateşoğlu’na: “Sizlere ömür geceleyin öldü. Son olarak, ‘Babamı istiyorum diye haykırdı’ ” (age., 68) der. Kadın çocuğunun cenaze masrafları için yardım istemektedir. Nitekim çocuğun babası da denizcidir. Ateşoğlu, “Sen merak etme Emine kadın, ne lazımsa biz yaparız. Denizcilerin evlatları denizcilere emanettir” (age., 68) diye karşılık verir. Balıktan kazandıklarını çocuğun cenazesi için harcarlar. Bu sahnede balıkçının karısı ve çocukları için en büyük sorunun fakirlik olduğunu anlarız. Kadın yattığı tek şilteyi bile rehin vermiş bir annedir. Tek istediği ise çocuğunu kefenli, çiçekli ve sulu gömebilmektir. Düşüncemize göre bu sahnenin irkiltici görünümü yazarın iyimser diliyle çözülüp dağılmaktadır. Ateşoğlu’nun, “Denizcilerin evlatları denizcilere emanettir” sözü güvenli ve iyimser bir etki yaratmaktadır. Bunun yanı sıra yazar, en kötümser sahnelerde iyimserlik uyandıran bir simge kullanmaktadır. Çocuğun cenazesi kısaca anlatılır. Annesi çocuğun ardından şöyle ağıt yakar: “Ah yavrucuğum, seni kara topraklara mı götürüyorlar? Baban seferden gelecek, ‘Çocuk nerede?’ diyecek. Ottan paçavradan oyuncak bebeğini, bayramda tıkırdatarak giydiğin kırmızı tasmalı nalıncıklarını göreceksin. Fakat seni bir daha hiç görmeyecek!” (age., 70). Bu ağıtta kullanılan, oyuncak bebek ve kırmızı tasmalı nalıncıklar ifadeleri cenaze atmosferinin kasvetini dağıtmaktadır. Ayrıca, kırmızı

renginin kullanımı da düşüncemize göre, cenazenin siyah beyaz atmosferine tuhaf, aykırı, sıcak bir hava katmaktadır.

Murat Dayı, çobanlık yaparken kullandığı çingırağını kulağına yaklaştırmış, geçmiş güzel günlerin sesini dinleyerek can vermiştir. Onun acıklı hayatına biraz olsun iyimserlik katan da bu çingırağın varlığıdır. Mahmut'un, büyük amcası Davut'un korkunç ölümü basit bir biçimde anlatılır. Daha önemlisi denizin o cesedi isteyişidir. Her ne kadar denizciler Davut'un ölüsünü karaya gömebilmek için çaba sarf etseler de ters esen rüzgâr yüzünden onu denize bırakmak zorunda kalırlar. Bu bölümde de ölümün ağırlığı denizle çarpışmanın, onunla mücadele etmenin gölgesinde kalır. Davut'un Mahmut'a yaptığı oyuncak gemi de bu noktada önem kazanır. Bu oyuncağın kullanımı da romandaki iyimser havanın ispatıdır. Cevat Şakir, bazen olaylara yaklaşımında, bazen seçtiği kelimelerle anlattığı felaketlere bir iyimserlik havası katmaktadır. Roman kahramanlarının iyiliklerinden gelen bir duygudur bu. Biz bu iyimserliğin yazarın yaşamı ile ilişkilendirilebileceğini düşünmekteyiz. Yazar, Bodrum'a ilk gittiğinde hissettiklerini yeniden doğuş olarak yorumlar. Bu iyimserlik, geçmişin kötülüklerinden kurtulabilmenin bir yoludur belki de. "Geçmişine kendisini bağlayan tüm bağlardan kurtulabileceğini duyumsuyor." diyen Mehmet Ergün onun şu sözlerini aktarıyor: "İçimde bir şeyler kabarıyor, dimdik bir şey. Nasırlaşarak katılaşmış ve duygusunu kaybetmiş ölü derileri çatlatıp doğan bir şey. Derin ve karanlık bir kuyudan yavaş yavaş ışığa yükselen bir baş gibi" (Ergün 2002: 50).

Sonuç

Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın *Aganta Burina Burinata* adlı romanında iki tür doğa ve buna paralel olarak iki tür insan algısı vardır. Deniz insanları, erdemli, güçlü, sağlıklı insanlardır. İnsanlara tüm güzel ve yüce duygular denizden gelir. Kara insanları ise bencil ve çıkarıcıdır. Karada yaşayan ama iyi yürekli olan insanların iyilikleri de denizden gelir karadan değil. İnsanların başlarına gelen felaketlerin çokluğu ise bir anlamda onların iyiliklerinden kaynaklanmaktadır. Hatta bir insanın iyi olduğunu ispatlayabilmesi için başına bir dizi felaket gelmesi gerekiyormuş gibi hissederiz. Bunun yanı sıra yazarın kullandığı dil kötümser durumlarda bile iyimser bir etki yaratır. Bazı simgelerin kullanımı da bu iyimserliğin yaratılmasına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Belge, M. (2006), "Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkçısı", *Birikim*, İstanbul, S. 210, ss. 32-45.
- Berk, İ. (1981), "Halikarnas Balıkçısı", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, C. XLII, S. 352, ss. 590-593.

- Ergün, M. (2002), “Kendinden Kurtulmak İsteyen Adam Halikarnas Balıkçısı”, *Evrensel Kültür*, İstanbul, S.128, ss. 44-50.
- Gökovalı, Ş. “Halikarnas Balıkçısı ve Dil”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Ankara, C: XXXii, S. 289, ss. 571-573.
- İleri, S. (1976), “Halikarnas Balıkçısı’nda Doğa”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, C: XXXIII, S. 292, ss. 12-17.
- Kabağalı, C. Ş. (2010), *Aganta Burina Burinata*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Oğuzertem, S. (2001), “‘En Soylu Vahşı’: Balıkçı’nın Yaşam Yazısının Bugünkü Anlamı”, *Varlık*, İstanbul, C. 68, S. 1124, ss.10-17.